

- סקרנות העלולה לבייש
- כיבוד קטן בנוכחותו של גדול
- כבוד שניתן בטעות
- אופן עניית תשובה
- שאלת אורה
- צינור קטן

דברי הלכה

גליון שבועי בעניני הלכה הנוגעים למעשה

פרשת אמור | ל"ג בעומר | 105

נערך עפי' ספרי 'לרעך כמור' שע"י המכון לחקר מצות שבין אדם לחברו 052-7656528

סקרנות העלולה לבייש

ראוי להמנע מלשאול את החברים או השכנים שאלות סקרניות, וכל שכן שלא להכנס לביתם במפתיע כדי להסתכל על הנעשה שם, משום שהם עלולים להתבייש במצב בו הם נמצאים, או בדבר מה שהם מסתירים (כבתענית כה, הובא בדוגמא לקמן). יש להתעניין ולשאול על הנעשה אצל השכנים רק כשיש כוונה ורצון לעזור להם, ורק כשמבחינים שהשכן מעוניין לספר.

מאותו טעם, כשאדם נכנס לביתו יקיש תחילה בדלת (או ישמיע קול) כדי שבני ביתו ידעו שהוא מגיע ולא יתביישו מפניו (פסחים קיב. אל תכנס לביתך פתאום, כל שכן לבית חבירך. ופרש"י אלא השמע את קולך להם קודם בואך, דילמא עבדי מילתא דצניעותא). [ובויקרא רבה (פכ"א ח) ר' יוחנן כי הוה עייל לביתא מנענע, משום שנאמר: ונשמע קולו בבואו אל הקודש. ובעץ יוסף ביאר שהוא משום דרך ארץ כמו שנוטל רשות. ובדרך ארץ רבה פ"ה מובא: לעולם אל יכנס אדם פתאום לבית חברו. ובגדה טז: ארבעה דברים הקב"ה שונא... הנכנס לביתו פתאום ואין צריך לומר לבית חברו].

◆ רבי חנינא בן דוסא היה חי בעניות גדולה. אשתו היתה רגילה להדליק אש בתנור האפיה כל ערב שבת, והיתה שמה בו דבר המעלה עשן כדי ליצור רושם שהיא אופה חלות לשבת, מחמת הבושה, למרות שלא היה לה קמח לכך. שכנה רעה וסקרנית, שרצתה לראות מה היא אופה בתנור, דפקה בדלת. אשתו של רבי חנינא התביישה ונכנסה לחדר, והשכנה נכנסה לבית. נעשה נס והתנור התמלא חלות והגיגית התמלאה בצק. צעקה השכנה לעברה: "פלגיתא! הביאי מירדה, הלחם נשרף!" אמרה לה אשת ר' חנינא: "גם אני הלכתי להביא מירדה". ואכן זו היתה כוונתה, שבאמת היא נכנסה להביא מירדה מפני שהיתה מלומדת בניסים (עפ"י תענית שם).

◆ ראובן ניגש לשמעון כדי לשוחח עמו. כשהוא התקרב, הוא הבחין ששמעון מוכיח את בנו. ראובן התרחק מיד מהמקום כדי שלא לגרום כלימה לבנו של שמעון.

כיבוד קטן בנוכחותו של גדול

פעמים חלוקת כבוד לקטן בנוכחותו של גדול עלולה לגרום צער לגדול, ולכן יש להמנע מכך, כבמקרים הבאים:

אין חולקים כבוד לתלמיד בפני רבו (ב"ב קיט: יור"ד רמב"א), אפילו אם התלמיד עצמו הוא תלמיד חכם הראוי לכבוד, כיוון שרבו עלול להפגע מכך. ואם רבו עצמו חולק לו כבוד, מותר (שם). וכן אם הרב מתכבד במה שאחרים חולקים כבוד לתלמידו, מותר (שם בטי"ו ובש"ד).

מאותו טעם, נתינת כבוד לרב בפני רב גדול ממנו, באופן שנוצר רושם שהרב הקטן גדול מהרב הגדול, עלולה לפגוע בכבוד התורה של הרב הגדול, ולגרום לו צער [נתינת כבוד לחכמים ותלמידיהם היא צורה ואופן של הערכת התורה (שהרי אי אפשר להעריך ערכים רוחניים בממון או באמות מידה אחרות). חובתנו לכבדם

נובעת מחובתנו להעריכם כראוי. כפי המידה שהאדם מכבד תלמידי חכמים הדבר מורה על הערכתו להם ולתורתם (ע"י עלי שור חלק שני עמ' רכה). במסגרת חובה זו יש צורך להכיר בת"ח בעלי שיעור קומה שונה, ולכבדם בהתאם למדרגתם ומעלתם. נתינת כבוד שווה לכולם או הפיכת היוצרות, עלולה להוות פגם בכבודו של האדם הגדול].

◆ בתחילה ישבו רבן שמעון בן גמליאל (אביו של רבי) ורבי יהושע בן קרחה על הספסלים (דבר המורה על חשיבות), ואילו רבי אלעזר בן רבי שמעון ורבי ישבו על הקרקע עם שאר התלמידים. כשראו את גדולתם של רבי אלעזר ורבי הושיבו גם אותם על הספסלים. אמר להם רבן שמעון בן גמליאל: "פרידה אחת (בן אחד) יש לי ביניכם ואתם מבקשים לאבדה ממני?" (שע"י הכבוד שנתתם לו חוששני שתשלוט בו עין רעה). הורידו את רבי. אמר להם רבי יהושע בן קרחה: "מי שיש לו אב יחיה ומי שאין לו אב ימות?" (רבי שמעון בר יוחאי נפטר, ומדוע א"כ אתם נותנים כבוד לבנו, רבי אלעזר, והרי גם בו עלולה לשלוט עין רעה). הורידו גם את רבי אלעזר בן רבי שמעון. חלשה דעתו של רבי אלעזר בן רבי שמעון על שהשוו את כבודו לכבודו של רבי, שכביכול הם שווים (והרי רבי אלעזר גדול מרבי).

◆ כשנכנס ראש הישיבה לאולם שרו כל התלמידים "ימים על ימי מלך תוסיף..." לאחר מכן כשנכנס אחד הרמ"ם הצעירים (שהוא נערץ ע"י התלמידים) שרו גם לו את אותו שיר וביתר התלהבות. במעשה זה יש משום חשש פגיעה בכבודו של ראש הישיבה שהוא זקן וחכם הרבה יותר מאותו ר"מ, ואין זה נכון לחלוק לקטן כבוד יותר מהגדול.

◆ כיבוד שני רבנים בעלי שיעור קומה שונה, בישיבה ב'מזרח', אין בו משום פגיעה בגדול, כיוון שאין הדבר ניכר שמשווים ביניהם, שהרי אין אפשרות להושיבם באופן אחר [וגם בזה יש להקפיד שהגדול יותר ישב ליד ארון הקודש כנהוג].

◆ אדם שקיבל הסכמה לספרו מגדול הדור ומרב אחר, אל יקדים את הרב האחר לפני גדול הדור, אלא אם כן הוא מדפיס את ההסכמות לפי סדר קבלתם.

כבוד שניתן בטעות

אדם שהעניק כבוד לחברו, והיה זה בטעות, לא יחזור בו, משום שהוא עלול להפגע (ספר חסידים תרכט) (וכעין גיטין נה: בקמצא ובר קמצא).

◆ ראובן זימן לביתו כמה מנכבדי הקהילה כדי לדון בענין מסויים. השליח טעה, והזמין אדם נוסף שראובן לא הזמין. ראובן לא אמר לו, אף לא ברמז, שהוא הזמין בטעות, כדי שלא יכלם (עפ"י ספר חסידים שם).

◆ כשנאמר לראובן שרב השכונה בא לבקרו. הוא לבש את חליפתו ואץ לקראת האורח בחרדת כבוד. כשהתקרב אליו, התבררה הטעות, שהיה זה אדם פשוט ולא הרב. ראובן המשיך לכבדו ולא ניכרו על פניו סימני אכזבה, כדי שהאורח לא יפגע.

אופן עניית תשובה

כאשר הרב המורה או המרצה מתקשים במהלך השיעור בשאלה שאין הם יודעים את פתרונה, ואחד התלמידים יודע להשיב, עליו להשיב בכובד ראש ובענווה ולא בדרך של התנצחות. וכל שכן שלא יראה פנים שמחות על כך שהוא ניצח, כביכול, את הרב (עפ"י מנחות סח: כבדוגמא דלקמן). אם הוא יעשה כן הוא עלול לפגוע ברב ובכבוד התורה.

♦ רבי טרפון התקשה במשנה במסכת מנחות. אמר לפניו יהודה בן נחמיה תירוץ יפה, ורבי טרפון שתק (כנראה התירוץ התקבל בעיניו). צהבו פניו של יהודה בן נחמיה (משמחה). אמר לו רבי עקיבא: יהודה! צהבו פניך שהשבת זקן? תמהני אם תאריך ימים! אמר רבי יהודה ברבי אלעאי, היה זה כשבועיים לפני הפסח, וכשעליתי לשם בשבועות, שאלתי, יהודה בן נחמיה היכן הוא? ואמרו לי, נפטר והלך לו.

♦ אחד התלמידים שאל שאלה יפה בשיעור. המורה לא ידע להשיב מיד, והרהר מספר שניות. לפני שהמורה נערך לענות תשובה, קפץ אותו תלמיד וענה תשובה יפה על אתר, כשבת צחוק על פניו והוא מסובב את ראשו לכל עבר כשמספר תלמידים מביטים עליו בהערצה. תלמיד זה נהג בחוצפה ובזלזול כלפי המורה ועליו לשוב על כך בתשובה מיד.

שאלת אורח

אין לשאול את האורח שאלות בדברי תורה כדי שלא יתבייש. מותר לשאול אותו אם מבחינים שהוא יודע להשיב (ספר חסידים סי' שיב. וסיים שם "או תשאל לו בינו לבינך שלא יתבייש". וכן ראוי לכבד אורח באמירת דרשה רק אחרי ששאלוהו בצנעה אם הוא מוכן לכך).

בביתו של ראובן התארח חתן צעיר. ראובן פתח בשיחה עם החתן: "שמעתי שאתם לומדים בישיבה מסכת שבת. מה לדעתך הדין לגבי ברירת אוכל מתוך פסולת כאשר הברירה נעשית שעתיים לפני הסעודה?" החתן נשאר ללא מענה משום שהלכות אלו עדיין הוא לא למד, ונגרמה לו בושה. במקרה כזה המארח צריך לפתוח בנושא ולהעלות את צדי הספק, ואם הוא יראה שהאורח מתערב בשיחה ומראה ידיעות, ימשיך, ואם לאו לא ימשיך.

הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל נמנע מלהתפלפל עם תלמידו בדברי תורה עמוקים בנוכחות המלווה שלו, משום שהוא לא היה בר אוריין, והוא חשש שהוא יכלם (אור אלחנן ארכה. וכעין זה מסופר על הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בספר "רבי משה פיינשטיין" וכן מסופר על הסטייפלר בספר "תולדות יעקב").

ציעור קטן

האיסור לצער או להכלים נאמר גם כלפי קטנים (רמב"ם דעות ח: בין

קטן בין גדול). קיימת חומרה מיוחדת בציעור או הכלמת קטן משום שקשה לתקן עוון זה על ידי בקשת מחילה ממנו, כיוון שיש אומרים שהוא אינו בר מחילה.

♦ מסופר על אחד מגדולי ישראל שראה שמשחקים בביתו עם תינוק, ומפחידים אותו בדרך התינוקות. "מה עם לא תנוו איש את עמיתו?" הוא שאל (גאון ישראל ותפארתו, על הגרש"ז אורבך זצ"ל).

♦ נזדמן למרן ה"חזון איש" לראות כיצד אחד מתלמידיו מאיים על זאטוט כבן שש שהפריע את שיחתם, כי במידה ולא יחדל משובבותו הוא יספר על כך למלמד שלו. העיר לו ה"חזון איש" שיש בזה משום איסור אונאת דברים שהוא בלא תעשה "הלא לילד יש צער מזה, אמר, ואונאת דברים שייכת בין לגדול ובין לקטן" (פאר הדור ג מט. מעשה איש ה מ). [ואין כאן היתר של תועלת, כיון שיש דרך אחרת להשתיקו מבלי לאיים עליו ולגרום לו צער]. פעם אחרת אחד מתלמידיו נזף בילד: "צא החוצה". נענה לו החזון איש: "נזפת בו ללא סמכות, ועברת על לאו של אונאת דברים" (מעשה איש א קפו).

♦ כאשר ראובן צריך להעיר לבנו כדי להדריכו, הוא עושה זאת בצנעה ולא בפני חבריו, כדי למעט בבושתו. הנהגה זו היא נכונה ומחוייבת מעיקר הדין ולא רק משום מידת חסידות.

וכתב הרמב"ם (עבדים ט ח): "ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בגויים הערלים. אבל זרעו של אברהם אבינו, והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וציווים בחוקים ומשפטים צדיקים, רחמנים הם על הכל. וכן במידותיו של הקב"ה שציוונו להדמות בהם הוא אומר: ורחמיו על כל מעשיו. וכל המרחם, מרחמין עליו, שנאמר: ונתן לך רחמים ורחמך והרבך".

איסור "לא תשא עליו חטא" נאמר רק כלפי אדם, ואילו חפץ דומם אינו בכלל האיסור. אולם מצינו שבני אדם "ביישו" חפצים דוממים ונענשו על כך. בדרך כלל העונש ניתן להם על שהיה בהתנהגותם ביזוי לערך מקודש או כפיות טובה.

♦ "מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של ארץ ישראל" (סוטה לד) [ובאבות דרבי נתן ט מה ארץ שאין לה פה לדבר ולא בושת פנים, ביקש הקב"ה עלבונה מן המרגלים, המדבר דברים כנגד חברו ומבייש אותו, על אחת כמה וכמה שיבקש הקב"ה עלבונה. וביראים קצא ביאר שכשהמרגלים דברו על א"י, דברו למעשה על ה' נותן המתנה].

♦ אין זורקים את הפת משום בזיון אוכלים. וכן אין זורקים שאר אוכלים הנמאסים ע"י זריקתם (שו"ע או"ח קעא א). פירורים פחות מכזית מותר לאבדם, אבל אם משליכם במקום דריסת אנשים הוא בזוי גדול וקשה לעניות (שו"ע או"ח קפד ובמ"ב).

כל המבזה את הבגדים, סוף שאינו נהנה מהם, שנאמר: "והמלך דוד זקן בא בימים ויכסוהו בבגדים ולא יחס לו" (ברכות סב).

"ולקחת סולת, ואפית אותה שתיים עשרה חלות, שני עשרונים יהיה החלה האחת" (אמור כד ה) - אולי מרמז - על שנים עשר השבטים שכולם סולת נקיייה ומובחרת, וכל שבט ושבט יש לו את הדרך שלו בדרך ה', שזה כמו שכל אחד אופה את חלתו בצורה אחרת, אבל העיקר שבכל דרך מעושר, דהיינו בלול ומעורב בזה, תורה וחסד שהם שני עמודי עולם.

"והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה" (כא, יג) - אולי אפשר למצוא בזה רמז - לרשב"י על פי הפיוט הידוע, בר יוחאי, נמשחת, אשריך, שמן ששון מחבריך.

(רמז מן התורה)

"בן זומא אומר איזהו חכם, הלומד מכל אדם" (פרקי אבות ד א) - אולי מרמז - על יראת שמים, שהדרך להיות חכם בקנין אמיתי. הוא על ידי שקונה יראת שמים, כמו שכתוב, ראשית חכמה יראת ה'. וקונה את זה שיתבונן שזה כל האדם כמו שכתוב סוף דבר הכל נשמע, את האלוקים יראו, כי זה כל האדם.

- אולי מרמז עוד - איזהו חכם, שמי שרוצה להיות חכם, שידע איזהו, דהיינו כך, א' ה' אחד, ושמו אחד, י עשרת הדברות, ז' שה' ברא את העולם בששה ימים ונח ביום השביעי, ה' חמישה חומשי תורה, ו' ששה סדרי משנה.

(רמז של אבות)

הגיליון מוקדש לעילוי נשמות הגאון רבי מרדכי ב"ר משה גולדשטיין זצוק"ל נלב"ע ב' כסלו תשע"ז ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ הרב אברהם יצחק ב"ר ישראל משה חזקוני ז"ל לע"נ מנשה בן יוסף אלימלך ז"ל לע"נ יעקב בן שמואל ז"ל לע"נ מנשה בן בנימין ז"ל

לע"נ מר דוד בן חיים צבי ז"ל לע"נ מר אברהם בן משה חזקוני ז"ל לע"נ מרת אסתר בת נחום ז"ל לע"נ ויקטוריה בת שרה ז"ל

הגיליון מוקדש לעילוי נשמות הר"ר יחזקאל לייבל בן אברהם הכהן קרמר ז"ל אהב דבר ה' זו הלכה היה מעמודי התווך בהחזקת הגיליון ת.נ.צ.ב.ה.

לרפואת דבורה בת נחמה, חנה חסיה בת אטה, ישראל מאיר, דוב גדליה ואסתר חיה בני תמר בתושה"

להצלחת חסיה אסתר, יהודה בנימין ואברהם צבי נ"י ברוחניות ובגשמיות

העלון בחסות: קייטרינג וויסמאנדל